

STRUKTURA NARRATIVE DHE IDENTITETI POST-TOTALITAR NË ROMANIN *GJINKALLAT E VAPËS* TË BESNIK MUSTAJ

NARRATIVE STRUCTURE AND POST-TOTALITARIAN IDENTITY IN THE NOVEL *GJINKALLAT E VAPËS* BY BESNIK MUSTAJ

Emine SHABANI

Universiteti i Tetovës Fakulteti Filologjik
emine.shabani@unite.edu.mk

Abstrakt

Shkrimtari Besnik Mustafaj, dëshmoi pjekurinë dhe suksesin letrar, jo vetëm brenda trojeve shqipfolëse, por edhe në Europë e më gjerë. Vepra *Gjinkallat e vapës*, rrëfen jetën e banorëve të Katundit, që përfaqëson në mënyrë inverse gjithë Shqipërinë komuniste,

Proza postmoderne ndryshon edhe nga pikëpamja thelbësore e rrymave të mëparshme letrare, ajo fokusohet në ato strategji narrative që rishikojnë kritikën historike, të kaluarën ose përfshijnë thelbin e tyre, mitet, legjendat, fabulat, elementet folklorike dhe fetare, ideologjike dhe feministe, por kanë një qëndrim mjaft ironik, provokues dhe kritik. Rishikimi kritik i historisë, hulumentimi i skenave dhe dukurive të ndërthurura me elemente postmoderne, intertekstuale dhe ironike.

Gjinkallat e vapës e Besnik Mustafaj, është një roman postmodern nga faktografia e rrëfimitarit- protagonistes Sosja, një tjetër element interesant i studimit është edhe tipologjia e personazheve, lloji i protagonistit, antagonistit, mbrojtësit, kundërshtari, mbështetësi, elementët pengues, koha, hapësira dhe ekokritika, si elemente tipike të prozës postmoderne dhe sfondi i tyre.

Ky studim synon të hedhë dritë mbi të paktën dy çështje kryesore:

Së pari: Të shpjegojë format e fiksionit letrar të tekstit të sipërpërmendur

Së dyti: Për të vërtetuar përmbajtjen postmoderne, elemente të jetës në skajin e ekzistencës të romani *Gjinkallat e vapës*.

Fjalët kyçe: struktura narrative, identiteti post-totalitar, ekzistenca, ekokritika, etj.

Abstract

The writer Besnik Mustafaj, demonstrated maturity and literary success, not only within Albanian-speaking lands, but also in Europe and beyond. The work *The Cicadas of the Heat*, narrates the life of the inhabitants of Katund, which inversely represents all of communist Albania. Postmodern prose also differs from the essential point of view of previous literary currents, it focuses on those narrative strategies that review historical criticism, the past or include their essence, myths, legends, fables, folkloric and religious, ideological and feminist elements, but have a rather ironic, provocative and critical stance. Critical review of history, research of scenes and phenomena intertwined with postmodern, intertextual and ironic elements.

Besnik Mustafaj's *The Cicadas of the Heat* is a postmodern novel from the factography of the narrator-protagonist Sosja, another interesting element of the study is the typology of characters, the type of protagonist, antagonist, defender, opponent, supporter, obstructive elements, time, space and ecocriticism, as typical elements of postmodern prose and their background.

This study aims to shed light on at least two main issues:

First: To explain the forms of literary fiction of the aforementioned text

Second: To confirm the postmodern content, elements of life on the edge of existence in the novel *The Cicadas of the Heat*.

Keywords: narrative structure, post-totalitarian identity, existence, ecocriticism, etc.

Hyrje

Në vitet 60 të shekullit të 20-të Julia Kristeva përdori termin intertekst në veprën e saj *Le mot, le dialogue et le roman & pour une sèmanalyse e Recherche, në Sèmiotikê*, (Paris 1969), ky nocion përfshin një këndvështrim të ri ndryshe nga letërsia moderne, që përmban kombinime të artit me faktografinë, historiografinë, folklorin, mitin, legjendat etj.

Vepra postmoderne gërsheton në vetvete format e shkrimit si: interteksti dhe derivatet e tij, realizmi magjik, palimpsesti, etj.

Romani përmban teknikat origjinale të rrëfimit të autorit dhe forma të tjera të zakonshme narrative si rrëfimi në vetën e parë dhe në vetën e tretë, format intra dhe ekstradiegjike, kohën e rrëfimit dhe kohën e romanit, të transponuara në diskursin e tërthortë dhe të drejtpërdrejtë, monologu, monologu i brendshëm, dialogu dhe dialogu monologizues, fabulat, mitet, epitafet, legjendat si forma narrative, aktanti, adresuesi, i adresuari, marrësi, dhuruesi etj. Këndvështrimi është një formë rrëfimi interesante që klasifikohet sipas rëndësisë. apo funksioni që ka një personazh në roman, bazuar në këtë kemi këndvështrimin e personazhit, rrëfimtarin, këndvështrimin e interesit, forma kompozicionale, etj.

Rezultatet

“Nëse shkrimtari hulumton universin, kritiku hulumton letërsinë, do të thotë universin e shenjave” (Genette, 1930: 34.),¹

Struktura narrative dhe identiteti post-totalitar në romanin Gjinkallat e vapës të Besnik Mustafajt (identiteti individual dhe ai kolektiv)

Gjinkallat e vapës është një roman që vjen me një risi stili, subjekti, fabule dhe me një mënyre krejtësisht të re dhe të ndryshme rrëfimi, nga të gjitha romanet paraprake të shkruara deri sot. Cilat janë këto elemente që e bëjnë të veçantë këtë vepër? Format e rrëfimit janë një gërshetim i një stili të veçantë, ku spikasin elemente të përroit të ndërgjegjes, ku monologët rrëfejnë për drama të mëdha shpirtërore, që kanë pllakosur jo vetëm dy të rinjtë, por edhe gjithë banorët e fshatit. Ata jetojnë nën ankthin dhe frikën e përgojimeve, paragjyimeve, ndarjes arbitrare, nga rrethanat, thashethemet që ishin të pazakonshme në atë kohë, sikur paralajmëronin një ndryshim, që pritej si një pike uji në shkretëtirë. Roman i shkruar, për kohën e kthesave të mëdha, të bujshme e të turbullta, me lëvizje shqetësuese, të ankthshme, tipike për shoqërinë shqiptare të regjimit monist, që të lë përshtypjen, se këta njerëz janë në çmenduri kolektive, ose greminë kolektive. Aty ka shumë shqetësime monotonike, ankth, tinëzi, sjellje absurde, të gjithë mbajnë në gojë dreqin, që nxjerrin mllëfin dhe, herë i kërkojnë ndihmë dhe duan ta zbusin mos i dëmtojë, një vazhdim i zbehur i ritualeve mitologjike, ose një rilindje e rikthim i tyre, si mundësi e dëshpëruar, për shiun aq të domosdoshëm. Këta banorë e konceptojnë fajin si arketip në ndërdijen e tyre, të trashëguar nga të parët si mallkim apo ezoterizëm.

Arti i Besnik Mustafajt, përmban një kuintesencë, kulturore e shpirtërore dhe nuk mund të kuptohet, pa këto referenca të nevojshme, si ankthi i mundimshëm, që i përcjell gjithë fshatarët dhe dy të rinjtë, Sosen dhe Yll Përlalën, çdo moment, në çdo kohë, pa dritën e një shprese. Kjo është shtresa e ndërdijes e pathëna e tyre, e pashprehura, shpesh e shfaqur përmes monologëve të brendshëm në vepër, ose e shprehur përmes gjesteve, heshtjes, rrëfimeve të tërthorta që lidheshin me fëmijërinë e tyre dhe të tashmen.

E gjithë vepra përfshihet nga një narracion tipik dhe unik në llojin e saj, i cili me vetë format e foljeve, rrëfen drama të mëdha shpirtërore, personale dhe kolektive të Katundit, i cili përfshin të gjithë Shqipërinë komuniste. Fshatarët, kanë thatësirën, e cila ndikon e vepron më shumë se droga, që i ka sjellë në një gjendje çmendurie e halucinacioni, sa që banorët e Katundit, nuk mund ta dallonin, ëndrrën nga realiteti dhe këngën e gjinkallave të pa dukshme. Të shastisur

¹ Gerard Genette (1930), Strukturalizmi dhe kritika letrare (Figures I, 1966) Paris, f. 34.

nga kjo verë e nxehtë, ata po shkonin drejt një devolucionit njerëzor dhe shiu do të binte vetëm atëherë, kur nuk do të nevojitej më: *“Për ata të përdëllyer nuk do të kishte më shpëtim. Vjeshta do të vinte me shiun e saj, vetëm për të larë eshtrat e tyre të thara në dheun e çngjyrosur”*. (Mustafaj, 2017: 28)

Një lloj përroi i ndërgjegjes unik, stil i veçantë e origjinal i Besnik Mustafajt, e përshkon veprën nga fillimi e deri në fund, ku siç thotë studiuesi Allain Bosquet, *“Stil i shprehur me një gjuhë të kthjellët e forcë të pazakontë, i ndjekur nga simbolet e fabulat e pazgjdhshme, ajo që është jerm duhet të mbetet e tillë dhe ajo që është pa zgjidhje nuk duhet të sqarohet”*. (Allain Bosquet). Një formë unike dhe e rrallë narracionit, te Gjinkallat e Vapës, është edhe Kronikani, apo Kronisti i munguar siç e emërton autori, që herë pas here në roman, i shpjegon ngjarjet që janë kryer, duke u dhënë atyre kuptim dhe shpjegim. Te njerëzit, vërehet, druajtja, frika, vet censurimi i fjalëve dhe shprehjeve që i konsideronin me ogur të keq, duke ju shmangur gjërave ndjellakeqe, dhe, në anën tjetër ata në çdo fjalë, përmendnin dreqin, siç thotë Çehovi: *“Njeriu është automat i së keqes për të cilën nuk është i vetëdijshëm”*. (Çehov:178).

Por n.q.s. ndjekim shtigjet e një studiuesi të kujdesshëm, shkurt e thënë, mënyrën jungiane të interpretimit, dalin elemente dramatike, rrënqethëse, një lloj holokausti shqiptar, që zgjati më shumë se 50 vite. Drama brenda romanit shtrihet gjatë gjithë veprës dhe, aty fshatarët siç duket nga rrethanat, janë në fundin e një tragjedie kolektive, por kjo është pjesa më e padurueshme e jetës së tyre. Vapa është simbol i thatësisrës, mendore e shpirtërore dhe gjithë aspekteve tjera të jetës njerëzore, ajo nuk është një vapë, që i ka lënë fushat të thahen, përrrenjtë të shteren. *“Thatësira e tmerrshme, po futej dalëngadalë, por vendosmërisht, deri brenda gojës së njerëzve, deri poshtë gjuhës së tyre, aty ku janë burimet e padukshme të pështymës! Njerëzit mirëkuptoheshin me një psherëtimë të gjatë, që u dilte nga fundi i krahavorit. Më pas u lindi nevoja, që psherëtimën ta përcillnin edhe me një nëmë të përtytur nëpër dhëmbë, si një hungërimë e shurdhër*. (Mustafaj, 2017: 35)

Fjalët, shprehjet dhe frazat e mallkimit më të shpeshta, e që u shndërruan në zakone të rëndomta, thuajse u shndërruan edhe në përshëndetje, janë: *“E kape dreqin? - Ku dreqin ta kapja? Ku dreqin të iku? E marr të dreqi!. Si dreqin nuk e di? I kishe ata dreq sy në ballë? Ta rregulloj atë dreq qejfi. Çfarë dreqin jeni duke bërë ju të dy? Si dreqin të iku, ku dreqin të iku, se di e martë dreqi, as dreqi nuk e gjen dot më, dreqi e piftë, madje edhe kur uronin për të mirë, përdornin shprehjen: “dreqi e nxjerr të mbarë”!* Madje edhe kur donin ti luteshin Zotit, ata i thërrisnin dreqit, sikur ai ua kishte bllokuar, rrugën për te Zoti: *“ -O dreq, që qofsh i lëvdar! Shiko me sa përgjërëm po e lypim mëshirën e të madhit Zot! Dhe kuptona o dreq, edhe pse nuk ke zemër!* (Mustafaj, 2017:28)

Aq shumë filloi të përmendej dreqi, sa edhe kur përmendin Zotin, e krahasonin me të. Titulli i qëndron besnik deri në fund romanit. I gjithë Katundi, dëgjojnë vazhdimisht zhurmën e gjinkallave por nuk i shohin ato. Dhe të gjithë janë vënë në ndjekje të tyre por nuk mund t'i gjejnë. Të paktën ta kishin kapur një, i gjithë fshati do të bënte festë. Romani përfaqëson identitetin kulturor kolektiv, të banorëve të Katundit, nën zhurmën e padurueshme të gjinkallave, këtyre insekteve të padukshme, që kishin marrë në qafë të gjithë banorët e katundit. Kjo gjendje do të zgjasë deri në fund të verës, atëherë kur të gjithë prisnin shirat e vjeshtës, por nuk do të kishin dobi, sepse kjo verë e thatë gjithçka kishte shkretuar. Në këtë atmosferë tensioni thatësira nuk është e vetmja gjëmë. Tragjedia ka fytyra të qarta e të përvijuara më së miri. Një ndër figurat kyçe të romanit është Zef Mici, mishërim i të gjitha virtyeteve të urtësisë tradicionale dhe të ndershmërisë, pa njollë. Ai pranon që gjëmat të jenë të kushtueshme: ka mjaftueshëm karakter për t'iu bërë ballë. Por ai ka një vajzë 16 vjeçe, shumë të bukur e cila mund të ishte një virgjëreshë e lashtë veshtale, ose një Ofeli. Përderisa, populli në çdo frazë përmend djallin, si shkaktar i kësaj fatkeqësie, Sotja jo vetëm që ka pamje engjëjllore, por ajo nuk e përmend kurrë atë. Këtë do ta zbulojë Yll Përlala i cili si shumë djem tjerë të Katundit ishin dashuruar tek ajo. Ndërsa plaku Zef Mici, e lidh fatkeqësinë që vjen nga gjinkallat, me fatkeqësinë që e sjellë nga

e bija. Por ndryshe nga i ati, populli nuk e akuzon Sosen, që është bërë një personazh i jashtëzakonshëm dhe nuk duhet gjykuar. Ashtu sikurse ka ndodhur gjithmonë në historinë njerëzore, kriteri i një brezi, nuk është dhe nuk vlen nga brezi që vjen.

Është e vërtetë se, në fillim njerëzit mbijetojnë nën forcën e kufizimeve; por ata që vijnë pas tyre binden pa u penduar dhe i kryejnë vullnetarisht detyrat që paraardhësit e tyre, ishin të obliguar sepse kështu duhej! Kjo është arsyeja pse meshkujt e lindur në skllavëri janë të kënaqur, pa u përpjekur më shumë që të jetojnë në kushte më të mira, se ata në cilat kanë lindur, ata janë të pavetëdijshëm për çdo të drejtë apo shtet tjetër, duke e konsideruar të natyrshme gjendjen në të cilën jetojnë. Ndikimi i fuqishëm i zakonit të të jetuarit në vazhdimësi, nuk është aspak më bindës se ky, pra jeta për tu nënshtruar.

(Étienne de La Boétie:21)²

Romani *Gjinkallat e vapës*, ashtu si edhe Vera pa kthim, është një roman, rrëfimi i të cilit qëndron mes ëndrrës dhe realitetit, si 365 rrëfenja për të ndjellur gjumin, të cilat mund të thuhet, se qëndrojnë pezull në këtë realitet onirik dhe, n.q.s. do ti referoheshim Jungut, “*Ëndrra, është më reale se realiteti*”, (Jung, 255) ndërlikueshmëria dhe shumësia e enigmave të këtylla, do të ishin zgjidhur mrekullisht në veprat e këtij shkrimtari të talentuar, që Alain Bosquet e quan vëllai i vogël i Kadaresë.

Nën sundimin totalitar, identiteti dhe qëllimi u formësuan nga një kornizë e ngurtë ideologjike. Pas rënies së regjimit, romani *Gjinkallat e vapës* portretizon një botë ku ajo skelë ideologjike është shkatërruar, duke i lënë personazhet në një gjendje marramendjeje morale dhe ekzistenciale. Mungesa e vlerave të qarta ose drejtimit kolektiv krijon një boshllëk, i cili shpesh mbushet me .

dyshime, apati ose përpjekje të dëshpëruara për të rimarrë një ndjenjë rendi përmes kujtesës ose rindërtimit narrativ.

Shpërbërja e Sigurisë Ideologjike

Romani e pasqyron këtë përçarje përmes:

- Fragmentimit narrativ: Një strukturë jo lineare, e shkëputur që imiton rënien e narrativeve ideologjike koherente.
- Ambiguitetit të së vërtetës: Ish-simbolet e autoritetit ideologjik (partia, shteti, madje edhe vetë gjuha) tregohen të jenë të korruptueshme dhe të pabesueshme.

2. Trashëgimia e mbikëqyrjes dhe frikës

Psikologjikisht, romani kap hijen e gjatë të kulturës së mbikëqyrjes dhe shtypjes së përvetësuar. Edhe pas rënies së regjimit, personazhet përndiqen nga paranoja, faji dhe një frikë e vazhdueshme nga ekspozimi ose tradhtia. Kjo nuk është thjesht traumë historike, por një trashëgimi psikike - një gjendje e vetë censurës së mësuar dhe fragmentimit emocional, si shembull:

- Personazhet kanë vështirësi t'u besojnë edhe shokëve të tyre më të ngushtë.
- Bashkëfajësitë ose heshtjet e së kaluarës rishikohen në mënyrë obsesive, duke sugjeruar një çarje në veten etike - një vete dikur të përcaktuar nga bindja, tani përballet me përgjegjësi dhe llogaridhënie morale.

3. Tensionet gjenerative dhe kujtesa

² It is true that in the beginning men submit under constraint and by force; but those who come after them obey without regret and perform willingly what their predecessors had done because they had to. This is why men born under the yoke and then nourished and reared in slavery are content, without further effort, to live in their native circumstance, unaware of any other state or right, and considering as quite natural the condition into which they are born...the powerful influence of custom is in no respect more compelling than in this, namely, habituation to subjection (Étienne de La Boétie:21)

Çarjet ideologjike janë gjithashtu gjenerative. Brezi i vjetër shpesh është i zënë midis nostalgjisë dhe mohimit, ndërsa brezi i ri përjeton alienim - i shkëputur nga e kaluara, por i paaftë për të ndërtuar një të ardhme të qëndrueshme. Kjo pasqyron një vazhdimësi historike të thyer, ku identiteti nuk kalohet më përmes konsensusit ideologjik ose kulturor, por kontestohet, fragmentohet ose fshihet.

Romani mund të përshkruajë: Një përplasje midis atyre që u kapën pas ideologjisë për mbijetesë dhe atyre që e shohin atë si mit shtypës.

- Një tension narrativ midis kujtesës dhe harresës, ose midis mitologjizimit dhe demistifikimit të së kaluarës.

4. Gjuha dhe heshtja si tregues psikologjikë

Gjuha në roman mund të kalojë nga burokratike dhe e ngurtë në poetike, halucinuese ose jo koherente. Kjo sinjalizon të dyja:

- Dështimin e diskursit zyrtar për të shpjeguar realitetin post-totalitar.
- Traumën e shprehjes, ku personazhet shpesh bien në heshtje ose në të folur të shkëputur, duke reflektuar këputje psikologjike. Heshtja bëhet si një mekanizëm mbrojtës ashtu edhe një simbol i traumës së pazgjidhur - personazhet nuk janë në gjendje të artikulojnë plotësisht dhunën e së kaluarës ose paqartësinë e së tashmes.

5. Rënia e kohës dhe koherenca narrative

Së fundmi, këputja psikologjike shprehet përmes trajtimit të kohës nga romani. Në vend të një progresioni përpara, koha është ciklike, përsëritëse ose e pezulluar. Personazhet mund të jenë të bllokuar në lakore kujtese, të paaftë për të ecur përpara, gjë që pasqyron vështirësinë e kombit për të lëvizur përtej të kaluarës së tij autoritare.

Kjo përputhet me teoritë e përkohshmërisë post-traumatike, ku e kaluara nuk është e kaluar - ajo ndërhyr vazhdimisht në të tashmen.

Analiza e personazhit të Sosjes duke përdorur katër nga konceptet kryesore të Jungut

Sosja është një nga personazhet më të nuancuara psikologjikisht të *Gjinkallat e vapës*, dhe analizimi i saj përmes psikologjisë jungiane zbulon shtresa të thella të shtypjes, konfliktit të identitetit dhe luftës për individualizim.

1. Personazhi - maska e "gruas së duhur"

Sosja e paraqet veten sipas rolit të përcaktuar shoqërisht të një gruaje në Shqipërinë totalitare:

- Ajo është e disiplinuar, diskrete, besnike dhe e kontrolluar emocionalisht.
- Personazhi i saj publik është ai i një gruaje që konformohet - e nënshtruar, e kujdesshme, e respektueshme.

Por kjo maskë fsheh:

- Dëshira të heshtura
- Thellësi emocionale
- Rezistencë të pathënë

Jungu do të thoshte se personazhi i Sosjes nuk është vetvetja e saj autentike, por një rol i formuar nga frika dhe instinktet e mbijetesës. Ajo shërben si armaturë në një botë ku devijimi fton ndëshkimin.

2. Hija – zemërimi dhe rebelimi i shtypur

Hija e Sosjes përmban:

- Pakënaqësinë e saj ndaj sistemit
- Nevojat e saj emocionale të shtypura
- Një zemërim të qetë për pafuqinë e saj

Edhe pse rrallë i shpreh këto drejtpërdrejt, narrativja lë të kuptohet se konflikti i saj i brendshëm përmban këto elemente:

- Heshtja e saj nuk është pasivitet - është një protestë e shtypur.

- Ajo vëzhgon dhe mendon, gjë që është në vetvete një akt i qetë rezistence.

Jungu besonte se, përballja me hijen është thelbësore për rritje. Sosja nuk e integron plotësisht hijen e saj, por vetëdija e saj për padrejtësinë dhe vuajtjen e brendshme e bën atë më të zgjuar psikologjikisht se shumë të tjerë.

3. Anima/Animus – Inteligjenca emocionale dhe forca e brendshme: Sosja përfaqëson një vetëdije të thellë emocionale, por një vetëdije që shoqëria ia mohon hapësirën për ta shprehur.

Nga perspektiva e Jungut:

- Anima e saj (si grua, kjo nuk është ana e saj e kundërt, por prapëseprapë një funksion kyç emocional) është e paprekur dhe e pasur, por e shtypur nga jashtë.

- Ajo gjithashtu mund të mbartë një animus të brendshëm: zëri i një autoriteti të dominuar nga meshkujt që kritikon ndjenjat e saj, kërkon bindje dhe shkakton konflikt të brendshëm.

Kjo betejë e brendshme midis vetes së saj të vërtetë emocionale dhe rregullave të brendshme të patriarkatit është qendrore për dramën e saj psikologjike.

4. Individuacioni - Një luftë drejt plotësisë: Sosja nuk është thjesht një viktimë e regjimit - ajo është e vetëdijshme, vëzhguese dhe ndoshta në rrugën e individualizimit:

- Ajo e vë në dyshim realitetin e saj në heshtje dhe kështu ruan një ndjenjë të së vërtetës personale.

- Ajo duron me dinjitet, duke sugjeruar forcë të brendshme dhe ego (vetvete autentike).

Edhe pse romani nuk e tregon Sosjen plotësisht të çliruar, thellësia e saj psikologjike, inteligjenca emocionale dhe aftësia për reflektim e vendosin atë më afër individualizimit sesa shumica. Jungu me shumë gjasa do ta shihte atë si dikë në prag të integritetit psikologjik - të penguar nga konteksti, por që lëviz nga brenda drejt vetë realizimit.

Përfundim

Gjinkallat e vapës zbulojnë, se rënia e totalitarizmit nuk sjell çlirim të menjëhershëm. Në vend të kësaj, ajo ekspozon një krizë të thellë kuptimi - një shpërbërje të koherencës ideologjike dhe një çarje të thellë psikologjike që ndikon në identitetin, etikën dhe vetë rrëfimin. Romani, përmes strukturës, personazheve dhe temave të tij, kap kompleksitetet e jetës post-totalitare: të përndjekur nga e kaluara, të pasigurt në të tashmen dhe të paqartë për të ardhmen.

Identiteti narrativ, sipas Paul Ricoeur, është koncepti që individët formojnë identitetet e tyre përmes historive, që tregojnë për jetën e tyre. Ai lidh dy aspekte: identitetin *idem* (ngjashmërinë me kalimin e kohës) dhe identitetin *ipse* (vetvetja ose aftësia për të ndryshuar dhe për të mbajtur premtimet). Ricoeur argumenton se ne e kuptojmë veten, duke interpretuar jetën tonë si një rrëfim që integron si stabilitetin ashtu edhe transformimin. (Ricoeur:1992).

Këputja psikologjike dhe ideologjike të Gjinkallat e vapës

1. Rënia e Koherencës Ideologjike

Në roman, shpërbërja e ideologjisë totalitare rezulton në një boshllëk ekzistencial. Kjo përputhet me analizën e Václav Havel për post-totalitarizmin, ku ai shkruan se sistemi ideologjik "ritualizoi gënjeshtat e tij" në një shkallë të tillë sa që pasi u shemb, qytetarët mbetën pa një kornizë koherente për të vërtetën ose moralin (Havel, 1985). Romani pasqyron këtë rënie ideologjike përmes personazheve të tij moralisht të paqarta dhe refuzimit të narrativeve të mëdha.

2. Trauma, kujtesa dhe etika e kujtimit

Kthimi obsesiv i personazheve në ngjarjet e së kaluarës - shpesh i fragmentuar dhe kontradiktor - i bën jehonë nocionit të Tzvetan Todorov për "kujtesën shembullore", ku kujtesa nuk është vetëm personale, por morale dhe politike (Todorov, 2001). Romani nuk ofron mbyllje; përkundrazi, i detyron personazhet (dhe lexuesit) të përballen me bashkëfajësinë, heshtjen dhe amnezinë historike.

3. Identiteti narrativ dhe vetja e fraktuar

Vetëkuptimi i protagonistit nuk formohet nga të vërtetat e fiksuara, por nga rindërtimi i kujtimeve të fragmentuara - ajo që Paul Ricoeur e quan identitet narrativ. Ricoeur bën dallimin midis identitetit idem (ngjashmërisë) dhe identitetit ipse (vetvetes), duke theksuar se identiteti nuk është i qëndrueshëm, por "i pushtuar" përmes rrëfimit (Ricoeur, 1992). Në roman, paqëndrueshmëria e rrëfimeve personale dhe historike pasqyron këtë dinamikë; vetja konstituohet përmes aktit të rrëfimit - dhe shpesh rishikimit - të së kaluarës.

4. Heshtja, gjuha dhe këputja etike

Letërsia post-totalitare shpesh paraqet gjuhën e thyer dhe heshtjet si shenja të traumës. Shoshana Felman dhe Dori Laub argumentojnë se trauma "qëndron jo vetëm në ngjarje, por në natyrën e saj të paasimiluar" - pamundësia për ta artikuluar ose dëshmuar plotësisht atë (Felman & Laub, 1992). Në Gjinkallat e vapës, kjo pasqyrohet në dialogët e ngadaltë, elipsat narrative dhe luftën e protagonistit për të dëshmuar një të kaluar që i reziston artikulimit.

5. Roli i letërsisë në llogaridhënien post-ideologjike. Romani mund të shihet si një rrëfim dëshmitar, duke u angazhuar në atë që Aleida Assmann e përshkruan si "punë e kujtesës kulturore", e cila kërkon të rivendosë një marrëdhënie të thyer me historinë (Assmann, 2010). Megjithatë, ai i reziston zëvendësimit ideologjik, duke u pozicionuar në një hapësirë post-ideologjike ku letërsia nuk ofron përgjigje, por përkundrazi e sfidon lexuesin të angazhohet me, paqartësinë e së vërtetës dhe identitetit.

Gjinkallat e vapës mishërojnë çarjen psikologjike dhe ideologjike të Shqipërisë post-totalitare përmes strukturës së saj narrative, trajtimit të kujtesës dhe paqartësisë morale. Romani rezonon me perspektivat kryesore teorike mbi kujtesën, traumën dhe identitetin, duke ofruar një vend të pasur për të eksploruar se si letërsia, lundron në rrënojat e ideologjive të shembura dhe etikën e kujtesës.

Analiza jungiane e dramës psikologjike

1. Persona: maska për shoqërinë

Në psikologjinë Jungiane, personazhi është maska sociale që veshim për t'u përshtatur në rolet e pritura.

- Në romanin Gjinkallat e vapës, shumica e personazheve mbajnë një personazh të ngurtë për të mbijetuar nën diktaturë - qytetarë të bindur, shokë besnikë ose konformistë moralë, për shembull, funksionarët ose intelektualët vendas duken besnikë dhe racionalë, por kjo është një fasadë për të mbuluar frikën, auto censurën dhe kompromisin moral.
- Persona bëhet një mekanizëm mbrojtës - një mënyrë për të fshehur veten e brendshme dhe për të mbijetuar gjendjen e mbikëqyrjes.

Jungu do të argumentonte se këto personazhe përfundimisht bëhen kurthe, duke parandaluar vetë aktualizimin.

2. Hija: Frika e shtypur dhe bashkëfajësia morale

Hija është ana e errët dhe e pavetëdijshme e psikikës - gjithçka që hedhim poshtë tek vetja.

- Në këtë roman, hija është kolektive, si dhe individuale. Ajo përfshin:
- Bashkëpjesëmarrje në shtypje
- Hipokrizi
- Dëshirë për hakmarrje
- Faj dhe pakënaqësi të shtypura
- Personazhet shpesh projektojnë hijen mbi të tjerët, duke i akuzuar ata për tradhti ose imoralitet për të shmangur përballjen me të metat e tyre.

Jungu do të thoshte se dështimi për t'u përballur me hijen çon në konflikt të brendshëm, alienim dhe neurozë shoqërore.

3. Anima/Animus: Të vërtetat emocionale të shtypura Jungu e shihte animën (anën femërore të burrave) dhe animusin (anën mashkullore të grave) si thelbësore për ekuilibrin psikologjik.

- Në roman, jeta emocionale është thellësisht e shtypur - ndjenjat, dashuria, cenueshmëria shihen si dobësi.
- Kjo shtypje prek personazhet meshkuj edhe femra njësoj:
- Burrat bëhen të ngurtë, paranojakë dhe të shkëputur.
- Gratë ose heshten, ose detyrohen të marrin role të ngurta.

Kjo krijon sterilitet emocional dhe marrëdhënie të prishura - Jungu do ta shihte këtë si një dështim për të integruar animën/animusin.

4. Individuacioni: Një luftë për liri të brendshme

Individuacioni është procesi i bërjes vetvetja e vërtetë - integrimi i të gjitha pjesëve të psikikës.

- Pak personazhe të *Gjinkallat e vapës* arrijnë individualizimin. Shumica janë të bllokuar në frikë, vetëmohim ose paralizë morale.
- Megjithatë, ata që reflektojnë në mënyrë kritike mbi të kaluarën, përballen me hijen e tyre dhe kërkojnë autenticitetin e fillojnë këtë proces.
- Gjinkallat, mund të simbolizojnë si zhurmën e ideologjisë shtypëse ashtu edhe një thirrje për t'u zgjuar - për të dalë nga nxehtësia e vetëdijes.

Individuacioni në këtë kontekst është i dhimbshëm, sepse do të thotë përballje me traumën, bashkëfajësinë dhe kohën e humbur - por është gjithashtu çlirues.

Perspektiva e Jungut mbi peizazhin psikologjik

Në terma jungianë, Gjinkallat e vapës është një roman rreth:

- Maskave të veshura për mbijetesë (persona)
- Errësirës së fshehur të shpirtit (hijes)
- Jetëve emocionale të shtypura (anima/animus)
- Dhe një udhëtimi të ngadaltë dhe të dhimbshëm drejt autenticitetit (individualizimit)

Jungu do ta shihte dramën psikologjike të këtyre personazheve si një pasqyrë të luftës psikike post-totalitare të Shqipërisë: një shoqëri që përpiqet të shërohet, të kuptojë veten dhe të rritet përtej maskave që dikur duhej të mbante. (Jung: 2010)

Referencat

- [1]. Mustafaj, B. (2017), *Gjinkallat e vapës*, Gjon Buzuku, Prishtinë.
- [2]. Étienne de La Boétie, (2008), *THE POLITICS OF OBEDIENCE: THE DISCOURSE OF VOLUNTARY SERVITUDE* by the Ludwig von Mises Institute, Alabama.
- [3]. Borev, J. (2018), *Естетика, Македонска реч*, Скопје.
- [4]. Jung, C. G. (ISBN 978-99943-52-44-9), *Kujtimet, ëndrrat, përsiatjet*, Fan Noli, Tiranë.
- [5]. Jung, C. G. (2010), *Mbi letërsinë dhe artet*, Fan Noli, Tiranë.
- [6]. Jung, C. G. (2010), *Ese mbi gjurmimin e pavetëdijes*, Fan Noli, Tiranë.
- [7]. (Ricoeur, P. (1992). *Oneself as another*/ Paul Ricoeur ; translated by Kathleen Blamey, The University of Chicago Press, Chicago and London.
- [8]. Michael Holquist, (1990), *Bakhtin Bakhtin and His World*, Routledge, Tylor&Francis Group, New York and London.
- [9]. Gérard Genette (1972), *Narrative Discourse AN ESSAY IN METHOD* , CORNELL UNIVERSITY PRESS, ITHACA , NEW YORK
- [10]. Hutcheon, L. (2004). *A Poetics of Postmodernism*, Routledge, Taylor & Francis Group. New York and London.
- [11]. Mikhail Bakhtin –, (1984), *The dialogical principle*, Manchester University Press.
- [12]. Çehov, N. (1997), *Chekhov and Russian Religious Culture*, Northwestern University Press, Evanston-Illinois.
- [13]. Vaclav , H. (2015), *The Power of the Powerless: Citizens Against the State in Central Eastern Europe*, Routledge, New York.
- [14]. Todorov, T. (2001). *Hope and Memory: Lessons from the Twentieth Century*. Princeton University Press.
- [15]. Havel, V. (1985). *The Power of the Powerless*. In J. Keane (Ed.), *The Power of the Powerless: Citizens Against the State in Central and Eastern Europe*. Routledge, New York.
- [16]. Felman, S., & Laub, D. (1992). *Testimony: Crises of Evidence in Literature, Psychoanalysis, and History*. Routledge.
- [17]. Assmann, A. (2010). *The Long Shadow of the Past: Commemorative Culture and Historical Responsibility*. (S. Clift, Trans.). Campus Verlag.